

**ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

Психологічні основи інклюзивного освітнього простору

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ВСТУП

Якісна освіта вважається головною умовою розвитку успішного суспільства. На сучасному етапі розвитку системи неперервної спеціальної освіти відбувається докорінне переосмислення парадигми навчання й виховання дитини з особливими потребами, оновлення змісту, форм і методів навчання, зорієнтованого на становлення особистості такої дитини як суб'єкта освітньо-виховного процесу, створення сприятливих умов для її фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я, правового й соціального захисту.

Після прийняття Конвенції ООН про права інвалідів у 2008 та її ратифікації Україна повинна забезпечувати інклюзивну освіту на всіх рівнях, доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими, з метою розвитку фізичних, розумових та творчих здібностей інвалідів, почуття достоїнства та самоповаги, надання можливостей для ефективної участі таких людей у житті суспільства. Однак існує велика кількість перепон у процесі інтегрованого навчання та інклюзивної освіти в цілому. Однією з таких є невідповідність сучасних психологів та педагогів до успішної взаємодії з учнями та студентами у навчально-виховному процесі.

I. Мета та завдання навчального курсу «Психологічні основи інклюзивного освітнього простору».

Курс «Психологічні основи інклюзивного освітнього простору» складається з двох розділів:

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні психологічні основи організації інклюзивного освітнього простору.

Змістовий модуль 2. Науково-методичні основи психологічної роботи з учасниками інклюзивного освітнього простору.

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологічні основи інклюзивного освітнього простору» є ознайомлення магістрів із основними теоретико-методологічними положеннями і принципами психологічних основ інклюзивного освітнього простору, оволодіння практичними

навичками роботи з людьми, які мають особливі потреби та їх навколишнім середовищем.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологічні основи інклюзивного освітнього простору» є:

1. Стимулювати інтерес у магістрів-психологів до вивчення теоретичних та практичних основ інклюзивного освітнього простору.
2. Усвідомити власні бар'єри та захисні механізми у процесі взаємодії з різноманітними учнями з особливими потребами та їх батьками в інклюзивному просторі.
3. Підвищити психологічну компетентність магістрів щодо роботи з дітьми та молоддю, які мають особливі потреби.
4. Підвищити соціально-психологічну компетентність магістрів щодо роботи зі звичайними учнями, їх батьками, педагогами та адміністрацією інклюзивних навчальних закладів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання.

Знати:

1. Основні теорії та принципи інклюзивної освіти.
2. Відмінності між адаптацією, інтеграцією та інклюзією.
3. Особливості основних видів нозологій.

Вміти:

1. Здійснювати самостереження та усвідомлювати себе у взаємодії з учнями з особливими потребами.
2. Усвідомлювати свої захисні механізми і стереотипні реакції в різних соціальних ситуаціях, які виникають в інклюзивних навчальних закладах.
3. Розрізняти основні види нозологій.
4. Здійснювати психологічну роботу з учнями, які мають особливі потреби, їх батьками, педагогами.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких **результатів навчання (компетентностей)**:

1. Психологічні основи роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами в інклюзивних навчальних закладах.
2. Соціально-психологічні основи роботи з навколишнім середовищем, спрямовану на оптимізацію успішної взаємодії осіб із особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі.
3. Адаптувати психодіагностичний інструментарій в залежності від конкретної нозології.

Для досягнення мети та завдань курсу застосовуються:

1. Проблемні лекції.
2. Семінари-дискусії.
3. Елементи тренінгової роботи.
4. Індивідуальні завдання.

II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.

Самостійна робота студентів (СРС) – це основна форма організації навчання, яка включає різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності, яка здійснюється на аудиторних та позааудиторних заняттях з урахуванням індивідуальних особливостей і пізнавальних можливостей студентів під керівництвом викладача або без його безпосередньої участі.

Метою ж СРС є не тільки формування у студентів уміння самостійно поповнювати свої знання та вільно орієнтуватися у потоці наукової інформації, а й формування активності та самостійності як необхідної умови для подальшого самонавчання та участі у науково-дослідницькій діяльності. Розглянемо форми організації самостійної роботи студентів у вищій школі, які передбачає кредитно-модульна система.

Кредитно-модульна система навчання передбачає такі ж, як і у традиційній системі навчання – аудиторна та позааудиторна робота. Але при цьому кредитно-модульна система навчання більше часу відводить на позааудиторну навчальну діяльність студентів, а саме – на самостійну навчальну діяльність студентів, при чому без участі викладача.

Самостійна навчальна діяльність має місце і в аудиторній навчальній діяльності, хоча вона відбувається під керівництвом викладача.

Так, наприклад, дослідник А. Фурман запропонував проблемно-модульну організацію вивчення матеріалу, який відводиться на самостійне вивчення. Кожний навчальний модуль, незалежно від кількості годин, має диференціюватися на три типи завдань з самостійної роботи – науково-інформаційний, науково-проектний та світоглядно-рефлексивний.

Науково-інформаційні завдання покликані висвітлити прогресивні способи добування й використання теоретичних знань з конкретної проблемної теми курсу. Головна мета такого типу СРС – це виявлення та доведення фундаментальних залежностей, що організуються в розумовій діяльності людини у вигляді теорій, законів, понять, наукових фактів.

Науково-проектні завдання спрямовано на розкриття нормотворчої функції, подання наукової інформації у прийнятих соціальних формах-взірцях, це – інструкції, програми, методики, технології, правила. Мета цього типу завдань СРС - залучення студентів до соціального нормотворення, навчання їх теорії і практики наукового проектування.

Світоглядно-рефлексивні завдання представляють з себе засіб, за допомогою якого відбувається розширення світобачення студентів, прискорення їх духовного розвитку та виявлення шляхів громадського і

професійного самоствердження. Метою даного типу СРС є ціннісно-естетичне наповнення та розгортання процесів критичної і творчої рефлексії здобутого, збагачення чуттєво-естетичної сфери та моральне зростання у довірливих взаємостосунках з викладачем.

Але не треба забувати, що для того, щоб процес розвивальної взаємодії під керівництвом викладачів, для студентів став довершеним, необхідно пропорційно розподілити програмний зміст кожного навчального модуля на сім етапів: установчо-мотиваційний; теоретико-пошуковий; консультативно-смысловий; соціально-адаптивний; системно-довідковий; корекційно-рефлексивний; культурно - підсумковий.

Ці етапи мають місце і в інших формах організації навчання, а саме: семінарах, навчальних конференціях, навчальних симпозиумах, диспутах тощо.

Усі вище вказані постмодерні форми навчання містять у собі самостійну роботу студентів під керівництвом викладача, метою якої є закріплення засвоєних на лекції знань, умінь та навичок, а також активізації науково-дослідної роботи студентства, що повинно сприяти більш ґрунтовному засвоєнню достатньо доступного матеріалу і додаткової інформації, а також виконання творчих робіт.

Кожна форма організації СРС в навчальному процесі пов'язана з необхідними методами навчання. Форми навчання та методи тісно пов'язані між собою, але існує й різниця, тому що форми навчання відображають організаційний бік навчально-виховного процесу, а методи – процесуальні й методичні.

Треба зауважити, що методи навчання являють собою систему цілеспрямованих дій викладача, які:

- організовують пізнавальну та практичну діяльність студентів;
- спрямовують студентів на засвоєння знань і формування необхідних умінь, навичок та на загальний розвиток;
- спонукають студентів до засвоєння необхідних знань, формування вмінь, навичок, фізичного, розумового й морального розвитку та розвитку емоційно-вольової сфери, мислення, уваги, пам'яті.

Зміст самостійної роботи з дисципліни складає:

1. Підготовка до практичних занять.
2. Самостійне опрацювання тем навчального курсу.
3. Самостійне проведення психолого-педагогічної діагностики студентів.
4. Написання рефератів.

III. ЗМІСТ КУРСУ «ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ» ТА ПИТАННЯ, ЩО САМОСТІЙНО ВИВЧАЮТЬСЯ.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Наукові засади організації інклюзивного освітнього простору. <i>Завдання: законспектувати основні терміни, що відносяться до інклюзивного освітнього простору.</i>	10
2	Діти з особливими освітніми потребами. <i>Завдання: підготувати презентацію на тему: «Особлива дитина та її соціальне оточення».</i>	10
3	Проблеми інклюзивної освіти в умовах сучасної середньої та вищої школи. <i>Завдання: Підготувати есе за темою: «Інклюзія: міфи та реальність».</i>	10
4	Сутність та зміст особистісної готовності осіб з особливими потребами до інтеграції в суспільство. <i>Завдання: підібрати психодіагностичні методики для тестування особистісного потенціалу молоді з особливими потребами.</i>	10
5	Психологічні особливості взаємодії людей з особливими потребами у різноманітних сферах. <i>Завдання: підготувати реферат за темою: «Особливості міжособистісної взаємодії в залежності від нозології».</i>	12
6	Професійне самовизначення як етап успішної інтеграції в суспільство осіб з особливими потребами. <i>Завдання: підготувати есе за темою: «Успішні люди з особливими потребами».</i>	10
7	Комплексна система психологічного супроводу інтеграції в суспільство осіб з особливими потребами. <i>Завдання: розробити сучасну модель психологічного супроводу молоді з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.</i>	12
8	Підготовка сім'ї до адекватної взаємодії та сприйняття дитини з особливими	12

	потребами. <i>Завдання: підібрати психодіагностичні методики для тестування сім'ї та розробити психологічний тренінг, який спрямований на оптимізацію відносин між батьками та особливою дитиною.</i>	
9	Підготовка молоді з особливими потребами до міжособистісної взаємодії у студентському колективі. <i>Завдання: розробити програму психологічного тренінгу для молоді, який спрямований на ефективне спілкування у студентському колективі.</i>	10
10	Підготовка молоді з особливими потребами до взаємодії в професійному колективі незалежно від рівня здоров'я. <i>Завдання: розробити психологічну програму, яка спрямована на адаптацію людини з особливими потребами на робочому місці.</i>	12
11	Психологічні засоби створення позитивного образу особистості з особливими потребами в сучасному суспільстві. <i>Завдання: розробити психологічний захід або соціальну рекламу, яка спрямована на створення позитивного образу особистості з особливими потребами у суспільстві.</i>	12
Разом		120

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями / Бочелюк В. Й., Турубарова А. В. К.: Центр учбової літератури, 2011. 264 с.
2. Інклюзивна освіта від А до Я: Порадник для педагогів і батьків [укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк]. Київ, 2016. 68 с.
3. Клопота Є.А. Інтеграція молоді з обмеженими фізичними можливостями в суспільство: громадсько-правові, соціально-психологічні та інформаційно-технологічні аспекти: методичний посібник / [Клопота Є.А., Бондаренко В.Г., Клопота О.А., Бондаренко С.А.]. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 114 с.
4. Клопота Є.А. Тренінг самопізнання та саморозвитку: навчальний посібник під грифом МОН України. Запоріжжя: ЗНУ, 2013. 208 с.
5. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. К.: Видавнича група «Атопол», 2015. 136 с.

6. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти. Дефектологія. 2010. № 3. С. 3–11.

7. Практичні питання працевлаштування та зайнятості осіб з інвалідністю / [Шевцов А. Г., Волошинський О. О., Хміль М. М., Рісний О. П., за наук. ред. А. Г. Шевцова]. Львів, 2009. 140 с.

Додаткова

8. Депплер Д. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах / Джоан Депплер, Тім Лорман, Умеш Шарма // Дефектологія. 2009. № 3. С. 9–14.

9. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ [Тоні Бут]; пер. з англ. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 190 с.

10. Клопота Є.А. Психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору: Монографія / Євгеній Анатолійович Клопота. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 408 с.

11. Лупарт Д. Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл / Джуді Лупарт, Чарльз Веббер // Дефектологія. 2010. № 2. С. 7-19.

12. Лупарт Дж. Шкільна реформа в Канаді: перехід від розділених систем освіти до інклюзивних шкіл / Джуді Лупарт, Чарльз Веббер // Дефектологія. 2010. № 1. С. 6-11.

13. Сак Т. Контроль та оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі / Тамара Сак // Дефектологія. 2010. № 4. С. 8-11.

Інформаційні ресурси

1. Психологічний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.psylib.kiev.ua

2. Ресурсний центр інклюзивної освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nmcio.ippo.kubg.edu.ua/?page_id=87